

Jordi Amat. *El llarg procés: Cultura i política a la Catalunya contemporània (1937–2014)*. Barcelona: Tusquets, 2015, 383 pp.

JORDI CORNELLÀ-DETRELL
University of Glasgow
jordi.cornella@glasgow.ac.uk

El llarg procés de Jordi Amat, de manera semblant al que va passar amb *Catalanisme i revolució burgesa* (1967) de Jordi Solé-Tura, és difícil de llegir sense tenir present la polèmica generada tot just haver-se publicat. En tots dos casos ens trobem davant llibres condicionats des d'un principi per les interpretacions contraposades que han suscitat, cosa que en bona part és conseqüència d'un títol atractiu i provocador que potser no acaba de fer justícia al contingut. Aquesta comparació inicial no és gratuïta, ja que precisament un dels capítols més interessants d'*El llarg procés* se centra en el debat que va provocar el llibre de Solé-Tura, interpretat per molts lectors com un intent de demostrar que el catalanisme era un moviment burgès. Per aquest motiu, *Catalanisme i revolució burgesa* «va ser percebut com una amenaça sistèmica pel catalanisme d'oposició» (p. 295). Amat argumenta que l'objectiu de Solé-Tura no era atacar el catalanisme, i que «potser el problema havia estat l'elecció del títol, que, efectivament, establia una equivalència entre catalanisme i burgesia» (p. 303). El malentès va resultar en un debat que, si bé no reflectia del tot el contingut del llibre, va obligar molta gent a posicionar-s'hi a favor o en contra, cosa que «va acabar per fossilitzar l'equívoc sense que el problema de fons es resolgués» (p. 304). Era conscient Amat, mentre escrivia la secció d'*El llarg procés* dedicada a *Catalanisme i revolució burgesa*, que estava descrivint una reacció en certa manera semblant a la que provocaria el seu propi estudi? El tema del debat, òbviament, no és el mateix: ara la pugna ja no és entre el catalanisme conservador o liberal i el marxisme emergent dels anys 60, sinó entre els partidaris i detractors del moviment sobiranista. Parafrasejant la citació anterior, aquest és un assumpte que també podria acabar fossilitzant-se, ja que no hi ha cap dubte que el problema de fons dista molt de trobar-se en via de resoldre's.

Amat explica a la introducció que rebutja un «compromís amb un projecte polític que exigeix col·lectivament adhesions simples» i provoca que «l'anàlisi objectiva de la realitat qued[i] sotmesa a un procés que es fonamenta en la polarització, es nodreix del conflicte i es vol intensiu i accelerat» (p. 16). Deixant de banda el fet que qualsevol anàlisi de la realitat, sigui del color que sigui, és interessada i parcial, els qui s'han incomodat amb afirmacions com l'anterior caldria que no perdessin de vista que, al llarg del segle xx, de maneres d'entendre el catalanisme n'hi ha hagut moltes. Amat parteix d'una tradició que podria incloure, per exemple, Gaziol, Jaume Vicens Vives, Josep Ferrater Mora i Josep Tarradellas. Val a dir que l'autor accepta l'existència d'una «pugna profunda i de llarg recorregut entre el catalanisme i l'espanyolisme» (p. 20), però intenta mantenir una posició equidistant des d'una perspectiva crítica: «si la culpa és sempre i només d'Espanya, això ens eximeix de la

crítica interna» (p. 20). Malgrat tot, cal subratllar que aquest és un debat que, de fet, a *El llarg procés* només s'aborda de manera tangencial, ja que a pesar del títol la major part del llibre té poc a veure amb l'anomenat *procés*. Un títol més ajustat al contingut com ara «Cultura i política a Catalunya durant la guerra civil i el franquisme», però, difícilment hauria aconseguit cap repercussió més enllà dels cercles acadèmics. Cal agrair a Amat que hagi pogut arribar a un públic més ampli i, també, que s'hagi centrat en el paper de la cultura en la formació del catalanisme, aspecte que en el debat sobiranista ha quedat sorprenentment desatès. Gràcies a aquest llibre la cultura ha tornat a situar-se al centre de la discussió intel·lectual, cosa que en un temps on sembla que tot giri al voltant de les agències de qualificació i les balances fiscals té molt mèrit. La part central de l'estudi, on Amat desplega els seus amplis coneixements de la història cultural de postguerra, és modèlica. L'anàlisi exhaustiva de fonts i l'atenció al detall, combinades amb una visió panoràmica del període, permet a l'autor esbossar de manera persuasiva el marc general però sense caure, ni de lluny, en les generalitzacions. La conseqüència és un relat central viu i convincent, cosa que converteix *El llarg procés: Cultura i política a la Catalunya contemporània (1937-2014)* en un text clau per entendre l'aportació dels intel·lectuals a la construcció de la Catalunya contemporània.

L'argument general del llibre és que l'anomenat *procés* és el resultat dels canvis polítics, socials i ideològics que s'analitzen en els capítols centrals del llibre. *El llarg procés*, però, està dividit en dues parts que no acaben d'estar del tot lligades: el primer i últim capítols, relativament breus, parteixen del present i tracten els esdeveniments polítics més recents. La resta del llibre se centra en els anys 40, 50 i 60. La part dedicada als anys 70 és breu, i la dels anys 80 i 90 encara més. L'autor, òbviament, s'havia d'imposar uns límits raonables: si s'haguessin d'analitzar en detall les dues primeres dècades del segle xx i els últims 40 anys, hauria calgut com a mínim un altre volum. Deixant aquest aspecte de banda, ens trobem davant un estudi ambiciós, complex i detallat que en els capítols centrals explora la construcció del consens catalanista —sense oblidar les seves contradiccions— durant la postguerra. Amat examina amb detall materials inèdits o episodis poc coneguts de la història cultural que li permeten il·lustrar de manera brillant el paper dels intel·lectuals catalans durant el franquisme.

La primera part, titulada «Ocupació ambigua», se centra en les estratègies adoptades pel catalanisme liberal i conservador durant la guerra per tal d'adaptar-se a la nova realitat. Un dels eixos és la història de la publicació del llibre *Tradición y revolución*, projecte impulsat per Cambó que va comptar amb la participació de Gaziol. Els esforços de Cambó per legitimar la insurrecció militar tot promovent una tercera Espanya passaven per presentar el catalanisme com un factor regenerador del país, tesi que el franquisme òbviament no va acceptar. Aquesta primera part també se centra en el pecat original, el col·laboracionisme —ja sigui per interès o convicció— amb el règim, que tampoc va donar els resultats esperats. La figura que exemplifica aquest fracàs és Gaziol, qui, a causa del seu passat, en tornar a Barcelona després de la guerra no va poder integrar-se dins el règim. Amat argumenta que

l'estigma va quedar reflectit *in absentia* a *Meditacions en el desert*, on no hi ha cap referència als intents frustrats del periodista de fer-se un lloc dins la nova societat.

Després de discutir breument la desarticulació del sistema cultural i la seva substitució per una nova elit falangista avui oblidada, Amat se centra en els catalans que van poder canviar de bàndol i convertir-se en les noves figures de la cultura franquista. Algunes de les pàgines més memorables del llibre es troben a la secció «Fer-se franquista», dedicada a Guillem Díaz-Plaja, un bon exemple de la rigidesa i intolerància del règim, fins i tot contra els seus propis valedors. Díaz-Plaja, format en l'ambient democràtic i obert de la República, va haver de renunciar als seus principis per convertir-se en un dels puntals de la nova cultura, però aquest amarga claudicació no va servir per esborrar del tot el seu passat que, perseguint-lo com un fantasma, va avortar els seus intents d'aconseguir una plaça a la universitat. Sobta que en aquesta secció es parli molt poc de Martí de Riquer. La biografia de Glòria Soler i Cristina Gatell ho fa potser innecessari, però el seu exemple hauria pogut servir per definir una altra categoria d'intel·lectuals catalans, la dels que es van posar decididament al costat dels revoltats i es van poder beneficiar plenament de la victòria. Sens dubte hi ha hagut una tendència a oblidar, tal com suggereix Amat, que durant el franquisme, d'una manera o altra i voluntàriament o no, qui més qui menys va haver de col·laborar amb la dictadura. Amat també dedica unes reflexions molt valuoses a l'assaig *Mentrestant* de Maurici Serrahima i a les activitats de Joan Estelrich després de la guerra. Els clarobscurs d'aquest personatge (i més endavant els de Josep Pla) serveixen per defensar que la dicotomia franquisme/antifranquisme és excessivament reduccionista. Per desenvolupar aquest argument, Amat se centra en *Destino*, adduint que, a causa de l'origen i la ideologia dels primers anys de la publicació, no s'ha atorgat prou importància al seu paper central dins la cultura catalana. És potser una llàstima que aquest apartat se centri en diversos intel·lectuals i una revista i, en canvi, deixi de banda les ambigüitats i els clarobscurs dels prohoms que durant la postguerra van finançar la cultura resistent, com ara Fèlix Escalas, Joan B. Cendrós o Fèlix Millet.

La segona part, «Modernitat cauta», explora els primers intents públics de reconstrucció del camp cultural i, també, les relacions entre els intel·lectuals catalans i espanyols. Cal destacar que Amat es mostra molt crític amb els falangistes reconvertits en opositors i el seu «disseny d'una estratègia de rentat d'imatge per posicionar-se una altra vegada, com havien fet en tant que falangistes durant la guerra civil, al centre del poder cultural espanyol» (p. 185). També val la pena esmentar que, a les interessants pàgines dedicades als congressos de poesia de Segovia i Salamanca dels anys 50, l'autor sembla mostrar-se més escèptic en relació a l'impacte posterior d'aquestes trobades que en el seu estudi *Las voces del diálogo. Poesía y política en el medio siglo* (2007).

La tercera part d'*El llarg procés*, titulada «Catalanisme progressista», se centra en els canvis dels anys 60, que permetran deixar enrere el resistencialisme però causaran una fractura en la intel·lectualitat catalana, dividida entre el nacionalisme (catòlic o laic, conservador o liberal) i els nous corrents ideològics d'esquerres que arriben d'Europa. En aquest context, la interrelació entre els conceptes de classe, burgesia i nació esdevindrà un dels eixos de la producció intel·lectual. Tal com s'explica, a la dècada dels 60 Edicions 62 revolucionarà el

panorama cultural amb obres del tot allunyades del posicionament ideològic del catalanisme dels anys 50, com ara *Catalanisme i revolució burgesa*, *Poesia catalana del segle XX* de Josep Maria Castellet i Joaquim Molas o *Els altres catalans* de Francesc Candel.

Una de les últimes seccions, «El desplegament del pujolisme», se centra ja directament en els antecedents immediats del procés. Amat considera que, malgrat «l'hegemonia d'un catalanisme progressista que s'anava marxistitzant» (p. 286), Pujol va aconseguir connectar amb les classes mitjanes despolititzades. Argumenta, també, que l'auge del sobiranisme és sobretot una conseqüència de dues dècades de govern nacionalista a la Generalitat. En aquesta secció, l'anàlisi rigorosa de fonts inèdites o poc conegudes que ha caracteritzat el text fins a aquest punt deixa de ser l'eix conductor. Després de moltes pàgines, torna a reaparèixer el procés, «que ens fa viure en estat permanent d'excepcionalitat» i «ens tapa les nostres vergonyes» (p. 289). Res a dir sobre el contingut d'aquestes frases, però el salt dels anys 70 al 2014 és potser massa brusc. Dit això, a les tres parts centrals del llibre Amat aconsegueix establir un equilibri exemplar entre els diversos episodis i personatges estudiats i el marc històric general. Les diferents seccions estan plenes d'informació poc coneguda o dades que, reinterpretades per l'autor, fan una aportació convicent i molt valuosa a la història cultural. La tasca duta a terme per Amat és enorme; són tants els personatges, obres i institucions citades, que és molt d'agrair que s'inclogui un índex de noms. En conjunt, *El llarg procés* és un assaig complex, brillant i llegidor que serà sense cap mena de dubte una obra de referència obligada per a qualsevol persona que es vulgui apropar a la cultura catalana de postguerra.